

Diktatur fra innsiden

Mitt liv i den tyske demokratiske republikken (DDR)

Stefanie Jenssen

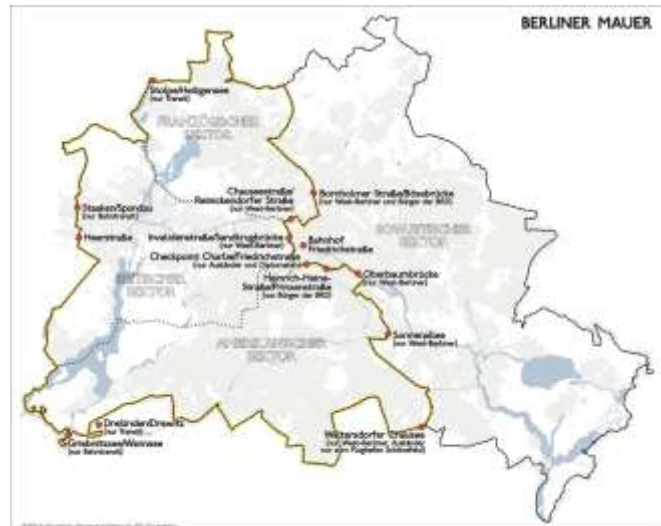
Universitetet i Oslo

Hva vil det si å vokse opp i et land som kalte seg for demokratisk, men i sin rene form var et diktatur? I stedet for å snakke om de store politiske linjene, vil jeg trekke opp noen momenter fra mine første 23 år i den tyske demokratiske republikken. I stedet for svarthvitt-bilder ønsker jeg å vise gråsonene, ut fra opplevelsene mine som barn, ungdom og tidlig voksen. DDR-logikken sitter fortsatt i kroppen etter 20 år: Den som ikke er med oss er mot oss. Det var dette systemet jeg kjente til, visste hvordan jeg måtte bevege meg i, og prøvde å leve et liv i så oppriktig som mulig - uten å bli en persona non-grata.

Kindergarten (Barnehage)

Jeg ble født i Øst-Berlin i oktober 1966. Muren som delte byen var da fem år gammel. Min familie flyttet ut av DDRs hovedstad og jeg vokste opp i Falkensee, en liten by rett vest for Vest-Berlin, noen få km fra grenseovergang Staaken. Skulle man til den delen av byen som lå nærmest inn til muren, måtte man ha tillatelse fra politiet og ta med seg passet sitt, selv om man fortsatt befant seg på østtysk territorium.¹

Året var 1970 og moren min var fulltidsarbeidende som de fleste østtyske mødre. Tre forsøk på å få meg til å like barnehagetilværelsen slo feil. Jeg likte ikke at jeg skulle sove middag etter nøye forskrifter. Alle barna skulle ligge på venstre siden med armen under hodet og øyene lukket. Jeg snudde meg konsekvent på ryggen og stirret storøyd opp i taket. Slik obstarnasighet ble ikke vennlig mottatt av barnehagetantene. I barnehage nr. 2 fikk jeg ikke leke med biler, men skulle rydde bordet og late som om jeg stelte på kjøkkenet. Men det som jeg husker best var da vi fikk papir og fargestifter for å tegne. Jeg hadde akkurat begynt å like og tegne og gikk til verks med stor iver. Så fikk vi beskjed at i dag skulle vi tegne tanks og soldater. Det ville ikke jeg. Jo, men det skulle jeg, fordi soldatene beskyttet landet vårt. Jeg kan ikke ha vært mer enn fire år men husker den

¹ Kilde: Berliner Mauer, http://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Mauer

indre motstanden som veltet opp. Den rettet seg ikke mot de barnehageansatte, men mot noe større, udefinert, men truende. Den grep inn i min barnlige glede over å tegne min verden og å fargelegge den. Jeg mener å huske at jeg tegnet det som var bestilt men jeg hatet det. Til slutt ga min mor opp og fra da av tok min farmor over det daglige barnepasset og jeg byttet barnehagedager mot å leke for meg selv i lagerrommene til butikken hvor farmor jobbet.

70-årene

Så kom den store dagen, første skoledag.² Skolen på det lille tettstedet var gammel. Ved siden av et stort steinhus sto noen brakker fra andre verdenskrig som ble brukt som undervisningsrom, med utette vinduer og hull i veggen. Like utett og hullete var systemlojaliteten her. Skolen ble

ledet av en rektor som var 100 prosent "linientreu" - trofast mot systemet. Mange lærere derimot lot som de ikke hørte våre høylytte diskusjoner om programmer fra vesttysk fjernsyn i matpausene.

Å se og å lytte til vesttyske medier var offisielt forbudt, det var statsfiendtlig. Her, imidlertid, noen få kilometer fra Vest-Berlin, var det umulig å forstyrre signalene fra de vesttyske og de alliertes medier. *Sender Freies Berlin* (SFB), *Radio im amerikanischen Sektor* (RIAS), BBC og *American Forces Network* (AFN) hørte til flittig brukte radiostemmer fra Vest-Berlin, samt de offentlige fjernsynskanalerne ARD og ZDF fra Vesttyskland.

Mediemuren gikk rett gjennom eneboligen vår: Mens mine foreldre utelukkende så og hørte nyheter fra Vesten i første etasje, allierte min farmor seg med *Aktuelle Kamera*, nyhetssendingen fra vår egen stat i andre etasje. Ved å bruke trappen i huset kunne jeg fort bytte mellom ideologiene: reklame, amerikanske filmer og kritiske dokumentarer i storstuen, og nyheter om hundre prosent produksjonsresultat, østtysk "Hochleistungssport" og kapitalismekritikk i sofaen hos bestemor. Hun var overbevist at DDR var det bedre systemet, uten å være ideologisk blind. Hennes opplevelser fra andre verdenskrig og den tunge oppryddingstiden etterpå gjorde at hun holdt med sosialismen. Mens samtaler om politikk med mine foreldre alltid var basert på nyhetsbildet og perspektivene fra vesttysk fjernsyn, var beskjeden fra min bestemor klar: Vi skulle være glad for å slippe å leve i kapitalismen. Slik var politikk sjelden et samtaleemne mellom generasjonene.

² Første skoledag 1. September 1973. Familiefest i hagen (med garasjen i bakgrunnen) og den tradisjonelle "Schultüte" med mange overraskelser: godteri, penner, leker og en vekkerklokke!

Jeg lærte tidlig at det fantes to måter å snakke på i livet: Den måten man snakket sammen hjemme og blant venner, hvor jeg kunne si alt og systemkritikk var et samtaleemne, både når det gjaldt det egne og det vestlige systemet. Utenfor disse veggene var det tema jeg rett og slett aldri nevnte, eller veide ordene før de ble ytret avhengig til hvem, hvor og under hvilke omstendigheter. Men så var det hverdagen, vennene, skolelekser, pianotimene og ferieturer. Å vokse opp i utkanten av Berlin på den siden som vendte mot muren hadde sine fordeler. Her var det DDR hverdag på godt og vondt. For å komme til hovedstaden måtte vi kjøre rundt hele Vest-Berlin, siden det selvfølgelig ikke gikk an å kjøre gjennom. Men systemets lange arm hadde kanskje et noe svakere grep på oss barn her, enn om jeg hadde gått på en skole midt i tykkeste Øst-Berlin.

Gymnastiden

Det skulle endre seg da grunnskoletiden gikk mot slutten og det var tid til å begynne på gymnaset. Gymnastiden i DDR varte fra 9. til 12. klasse. Gymnasplasser i DDR var det få av, og de ble tildelt de 2-3 beste elevene per klasse. Faren min var lærer på en ingeniørhøyskole og min mor jobbet som sekretær. Min far hadde mistet studieplassen i fysikk ved universitetet i Berlin i 1953 da han nektet å bli medlem i en paramilitær kommunistisk ungdomsorganisasjon. Min mor fikk aldri lov å studere fordi morfar hadde bygget opp et lite trykkeri i Berlin på egenhånd og hadde hele to ansatte. Det gjorde ham til kapitalist, og kapitalistbarn hadde ikke rett på høyere utdanning.

Jeg skulle ikke få lov å begynne på gymnaset fordi mine foreldre hadde en såpass mistenkelig bakgrunn. Selv om jeg tilhørte de beste elevene i klassen, var det kun barn med systemtro foreldre som fikk gå på gymnaset. Men jeg kom meg gjennom nåløyet fordi DDR trengte musikkklærere. Ved hjelp av faren min og ved å overbevise skoleledelsen at jeg ønsket å bli musikkklærer mer enn noe annet i verden ble jeg tatt opp på Helmholtz-gymnaset i Potsdam, en av Østtysklands mest profilerte skoler.³ Potsdam var og er en by preget av Prøyssens glanstid på 1700- og 1800-tallet. Dens militærhistorie var tidlig på 1980-tallet representert ved den sovjetiske okkupasjonsmakten som hadde sitt hovedkvarter utenfor byen i de gamle prøyssiske militærleirene. Russiske offiserer og deres fruer var det mange av i gatebildet. Vanlige russiske soldater derimot fikk ikke lov å forlate garnisonene.

Jeg husker tiden på gymnaset med blandede følelser. På den ene siden vant jeg en ny frihet da jeg i en alder av 14 år ble sendt på internat. Her bodde jeg sammen med elever fra fire klassetrinn og fra hele regionen, som skulle hjelpe til å bøte med mangelen på musikkklærere i de østtyske skolene. På

³ Hermann von Helmholtz-skole i dag. Samme bygg, men nyoppusset. Kilde: www.helmholtzschule.de/joomla/index.php

den annen side utfoldet seg den gamle prøyssiske militærånd med ny styrke i den ærverdige skolen fra 1800-tallet med de høye mursteinsmurene rundt skolegården.

I 1980 hadde skoleledelsen fjernet alle lærere som noen gang hadde ytret kritikk mot DDR-systemet. Disse ble erstattet av såkalte ”150-prozentige” – lærere som var ideologisk standhaftige og som skulle oppdra ungdommen i realsosialismens ånd. Vanskelige spørsmål var forbudt eller ble gjengjeldt med skjenn og åpen mistanke om statsfiendtlig aktivitet. Hitler-Stalin pakten hadde i følge vår samfunnsfagslærerinne aldri eksistert og å spørre etter den var å spre antisosialistisk propaganda. Den faglige undervisningen derimot, tro mot navnet Helmholtz, en av Tysklands store vitenskapsmenn, var på høyt nivå. Ikke minst takket være de mange musikkfagene levde vi et mangfoldig kulturelt liv med kor, teater, konserter og moret oss med skolefester som forente elever fra spesialklasser i musikk, gresk, latin og de nye språk som engelsk, russisk, fransk.

Paradokset på dette stedet kan kort beskrives ved et minne som har satt seg fast og som for meg ble symptomatisk for min tid som gymnaselev. Vår klasseforstander var en ung kvinne som hadde oppnådd to doktorgrader, en i matematikk og en i fysikk. Hun var smart og hyggelig, men også streng og krevde mye av oss faglig. En dag kom samtalen i timen inn i temaet Berlinmuren. Hun sa bestemt, men også nærmest i en bisetning: ”De som prøver å flykte fra DDR har fortjent å bli skutt og drept ved forsøket. De er statsfiender.”

Ikke rart at enhver valgte sine ord med omhu. I min klasse var sikkert en tredjedel av elevene overbevist om det østtyske systemets fortrinn. Samtidig kunne en ikke vite om lærerne var tilbøyelige til å rapportere ens utsagn videre. Mot slutten av mitt første år ble en elev som kun hadde to eksamener i artium igjen, kastet ut fra skolen for alltid. Han hadde sprayet på skoleveggen en setning til Bertolt Brecht: Tenk om det blir krig og ingen møter opp.⁴ Tolv år skolegang var til ingen nytte, fordi han ikke fikk artium. I mitt tredje år på gymnaset tok en gutt livet av seg. Ryktene gikk at han ikke lenger tålte presset fra lærerne om å melde seg til offisersutdanning. Offisielt var det private problemer som ble nevnt som årsaken.

I den trange tilværelsen var det godt å ha en bestevenninne som delte min politiske innstilling. Vi prøvde på hver vårt vis å yte en viss motstand mot systemet. Men vi visste at vi ikke kunne gå langt før vi ville sette vår utdanning og muligheten for å komme inn på universitetet i fare. Hun kunne være tverr i timene ved å la være å svare når hun skulle gjør rede for sin sosialistiske overbevisning. Jeg pleide å uttale meg mer diplomatisk uten å ty til floskler. For meg gikk grensen et annet sted. Faren min var overbevist pasifist etter at han så vidt hadde sluppet unna å bli kanonfôr på slutten av andre verdenskrig. Han prentet inn i meg at jeg aldri skulle røre et våpen. Det var lettere sagt enn gjort siden skyteøvelser hørte til den obligatoriske idrettsutdanningen i skolen. På barneskolen gjemte jeg meg på toalettene når skyteøvelsene skulle gjennomføres, eller latet som om jeg var syk. På gymnaset var dette umulig. Jeg så ikke noe annen utvei enn å nekte å delta. To ganger klarte jeg dette. Tredje gangen ble jeg sendt til rektor. Han hadde en kort beskjed til meg: ”Hvis du fortsetter å

⁴ Stell dir vor es ist Krieg und keiner geht hin.

nekte, kommer du ikke til å få ståkarakter i faget Idrett. Står du ikke i Idrett, må du forlate gymnaset.” Deretter tok jeg våpenet i hånden, men forsikret meg alltid om å bomme kraftig, noe som gjorde at idrettslæreren var tydelig redd hver gang det var min tur til å skyte.

I løpet av de fire år på gymnaset forsøkte flere medelever å komme seg ut av det forskrevne livsløpet som musikk lærer i det østtyske skolesystemet. Jeg visste at jeg ikke ville bli lærer! Som lærer ville jeg blitt en del av systemet. Å fortelle barn om systemets fortrinn og herligheter var noe jeg følte jeg ikke kunne. Jeg ville bli fylt med avsky for meg selv. Den eneste måten å bytte ut dette perspektivet var å late som om stemmen sviktet. Min bestevenninne klarte å legge opp et løp i de første to årene da hun, godt hjulpet av legeforeldrene sine ”faket” stemmesvikt. Uten stemme var musikk læreryrket utelukket. Hun klarte spranget inn i språkklassene og senere begynte hun på medisinstudier. Jeg var for glad i stemmen min og uansett hadde skoleledelsen nok ikke trodd på begge oss to. Så mot slutten av gymnastiden var det klart at jeg skulle begynne på musikk og tyskstudier ved universitetet. Jeg var heldig som fikk studere i det hele tatt og optimistisk når det gjaldt en ny sjanse for å skifte fag.

Min pianolærer tipset meg om at en av de beste germanistikkutdannelsene i landet fantes ved Martin-Luther-Universität i Halle ved elven Saale. En mindre by med et yrende studentliv sr i landet rett ved den kulturelle hyborgen Leipzig, og langt borte fra Potsdam og Øst-Berlin som jeg på denne tiden bare ville vende ryggen til.

Teater, litteratur og slutten av DDR

De første studieårene var blant de beste i livet mitt hittil. Fra gymnaset ideologiske trangsynthet kom jeg nå til et sted der det gikk an  puste friere. Den ideologiske atmosfæren ved Martin-Luther-Universität varierte fra fakultet til fakultet, og herunder fra institutt til institutt. Studenter som studerte russisk og engelsk tilhørte sprkinstituttet og opplevde systemtro hjernevask som lignet på min gymnastilvrelse. Mitt studieløp som tysk- og musikk lærer var underlagt det germanistiske institutt. Her hersket en mer liberal tone. Litteratur og teater var de eneste mediene i DDR som muliggjorde  fortelle en historie med snev av kritiske sannheter i. Men disse mtte være godt gjemt i ordene. Historiene handlet sjelden om nåtiden, ofte om fortiden, eller steder som ikke fantes. Litteratur og teater levde på en viss mte sitt eget liv – innenfor det lovlige. Ble det for tydelig ble det forbudt. På 1980-tallet var det fortsatt en god del bøker som enten var forbudt – eller rett og slett ikke tilgjengelige. Mine litteraturstudier i DDR var preget av mangfold og kvalitet - og det som var lov  studere. Det som ikke var lov  lese ble ikke nevnt. Men grensene var heller ikke helt klare – det var grader av utilgjengelighet... jo mer omstridt, jo mindre tilgjengelig.

I løpet av studietiden ble det annonsert et seminar ved instituttet mitt om en omstridt bok av en vesttysk forfatter, Peter Weiss. Han hadde skrevet et mammutverk med tittelen ”Motstandens estetikk.” Slike seminarer var ikke helt hverdagskost. Seminaret skulle ledes av en av instituttets best likte professorer, og studenter fra alle fire studier ble oppfordret om  skrive seg inn. Plutselig

befant jeg meg sammen med mine bestevenner, og en gjeng skarpe hjerner fra flere studieår på et seminarrom der det var lov å spørre om Hitler-Stalin-pakten, eller hvordan russisk-tyskerne ble fordrevet fra Wolga-områdene, samt henrettelsesorgiene til Stalin på trettitallet. Jeg kan ikke huske å ha diskutert med tilsvarende sjel og iver noen gang siden. Dette var friheten i fengsel, det var som å se et stykke blått himmel. Jeg for min del var klar over at dette hadde en annen verdi enn å diskutere det samme i et fritt land. Her skjedde det på tross av, her opplevde vi ytringsfrihet omgitt av taushet utenfor. Samtalene foregikk utenfor den strengt bevoktete vennegrensen og i dialog med professorer. Det føltes som en liten seier.

Jeg var også medlem i universitetets studentteater. Her var målet å finne frem til akkurat de teaterstykkene som beveget seg på randen av det forbudte. Det mest omstridte drama vi jobbet med var skrevet av den sveitsiske forfatteren Friedrich Dürrenmatt. Det handlet om en planet i vårt univers der innbyggerne ikke tenker på konsekvensene av sine gjerninger, bare lever i nuet uten tanke på framtiden. Ingen tydelig systemkritikk, ingen direkte slag mot sosialismen, men et dystert dystopisk stykke med fullstendig mangel på framtidsoptimisme.

Studentteateret var underlagt universitetets politiske ledelse, og den var ikke begeistret. Jeg husker møtene i teatergruppen da vi diskuterte vilt hvordan vi skulle få lov til å vise dramaet. Vi kunne regne med å bli nektet oppsettelsen og også å bli oppløst hvis vi insisterte. Heldigvis var det én student i gruppen som hadde en venn i universitetets ledelsesgruppe. Vi forhandlet oss fram fra uke til uke. Vi fikk til slutt tillatelse men ble nektet å sette opp plakater som viste bilder av krig og undertrykking... selv om stykket handlet nettopp om det. Så måtte vi igjen i forhandlinger, og igjen var det studenten med forhandlingsevnen som til slutt kunne si: Vi får lov! Han ble feiret som en helt. Vi satt opp forestillingen og plakater og jeg glemmer aldri hvordan det føltes å ytre setninger på scenen som var på kollisjonskurs med den offisielle livsfølelsen.

Midt i disse opplevelsene prøvde jeg fortsatt å komme meg ut av læreryrket. Jeg fant fram til min tidligere lidenskap, nordamerikansk litteratur, og begynte å gå på forelesningene ved siden av det vanlige pensum. Et slikt egeninitiativ var nokså uvanlig blant lærerstudentene. De fleste hadde forsonet seg med tanken om sine framtidige liv som lærer. Professoren fikk interesse for min begeistring, og etter noen samtaler sa han seg villig til å søke om at jeg kunne bytte fra musikk til engelskstudier. Det tok likevel et halvt år før universitetsledelsen ga seg, men professoren holdt på sitt. Når byttet var et faktum, inviterte jeg til en stor fest. Ikke mye senere utstedte instituttet en kontrakt som sa at ved gode studieresultater skulle jeg få lov å ta doktorgrad i nordamerikansk litteratur. I en alder av tjue år så jeg plutselig den store muligheten for å slippe å måtte tjene systemet i skolen, samtidig som en drøm skulle gå i oppfyllelse.

Det fantes bare én hake ved det hele: Min professor fortalte meg at for å kunne ta doktorgrad måtte jeg nok bli medlem av SED, det ”sosialistiske enhetspartiet” som styrte landet i et skinndemokrati. Jeg visste at jeg ikke kunne gjøre det. Jeg ville miste selvrespekten og utover det kunne jeg ikke gjøre det mot foreldrene mine, som hver på sitt vis prøvde å holde på en viss motstand i hverdagen. Min mor nektet å delta i de obligatoriske 1. mai demonstrasjonene. Min far

gikk ut mot sjikanering av studenter ved høyskolen der han underviste. For eksempel hadde flere studenter begynt å la skjegge gro ved begynnelsen av 70-årene. De ble truet med å bli forvist fra høyskolen, siden skjeggvekst på dette stedet og på dette tidspunktet ble likestilt med opposisjonell aktivitet. Faren min sluttet å barbere seg og dermed var studentene reddet. Mange flere slike episoder fortalte meg at jeg aldri kunne bli partimedlem, selv om det betydde å akseptere læreryrket. Hvordan livet mitt hadde sett ut hvis DDR hadde fortsatt å eksistere, vil jeg helst ikke spekulere om i dag.

I sommeren 1989 ble strømmen av DDR-borgere som ville forlate landet sitt via den vesttyske ambassaden i Budapest lengre og lengre. Jeg var på ferie sammen med en venninne. Ingen av oss hadde planer om å flykte. Vi skjønte at et eller annet var i ferd med å skje hjemme, og det var altfor spennende å dra nå. Dessuten var jeg heller ikke fascinert av det vesttyske samfunnet. Min drøm var å dra helt andre steder, Storbritannia, Frankrike, USA. Jeg ville oppleve det jeg hadde lest om i bøker, denne kulturen og historien som var så fjern selv om den var europeisk. I Budapest traff jeg en norsk student og vi opplevde begge to møtet som temmelig eksotisk. Vi visste omtrent ingenting om hverandres land og liv. Men vi hadde et håp om å treffes igjen.

En mandag i begynnelsen av september fikk jeg beskjed av min venninne om å ta toget og å komme meg til Leipzig. Hun hadde hørt om et sted i byen der folk ville møtes for å demonstrere for mer åpenhet og demokrati i DDR. Etter togturen måtte vi ta trikken et stykke inn i byen. Plutselig stoppet trikken midt i et kryss. Et hundretalls mennesker beveget seg foran oss. Denne ansamlingen var ikke en forhåndsbestilt, organisert og offisiell demonstrasjon. Dette var mennesker som gikk sammen fordi de ønsket noe annet og noe nytt! Noe sånt hadde ingen av oss sett før. Det var skummelt og samtidig voldsomt befriende. Vi gikk sammen med dem et stykke før demonstrasjonen ble oppløst av politiet. Litt senere kom jeg tilbake til jernbanestasjonen. På den store inngangstrappen sto det et kor av kanskje hundre mennesker. De sang "Die Internationale" av full hals! Jeg ble stokkstiv og øyene fylte seg med stille tårer. Plutselig betydde ordene noe! De var ikke lenger floskler. Vi skulle kjempe om menneskerettigheter, her og nå.

Etter det tok begivenhetene sin egen gang. Mandagene dro jeg til Leipzig, og gikk sammen med min venninne og et stadig voksende hav av mennesker rundt bykjernen på underkant av en time mens vi ropte: Vi er folket! Så stengte DDR ledelsen grensene til alle land, inkludert Tsjekkoslovakia. Da samlet vi en gjeng av syv studenter for å lage flygeblader og samle underskrifter mot stengning av DDRs grenser og oppfordret til offentlige diskusjoner om DDRs framtid. Jeg måtte regne med å bli hentet og satt i fengsel. Men jeg følte jeg gjorde det riktige uansett konsekvensene. Instituttlederen informerte meg at jeg ble overvåket. Han advarte meg: "Jeg vet hva De gjør og jeg personlig støtter Deres aktiviteter. Men De vet forhåpentligvis hvor Deres papirer befinner seg nå." Jeg bare nikket stum og takket for informasjonen.

Streng geheim

MfS/BV Halle Datum 10.10.89

HA/Abt./KD XX/8

Mitarbeiter Herschelmann ESTU

Verbindungs-
annahme ist

Name [redacted] Tel. No. 000007

Vat [redacted] [redacted]

Sachauftrag

Name Reinert

Geburts- und
wahren Namen

Vorname Stefanie

PKZ/
Geburtsdatum 1210166505213

Geburtsort Berlin-Östberlin Staats-
angeh. DDR

Anschrift

Berat /
Tätigkeit

Arbeitsstelle

in der zur
Überprüfung Susi

Mit Schreibmaschin
12 a

[Signature]
Unterschiedsbedeutung

I dag har jeg fått tilgang til min egen Stasi-mappe. Lesingen av de 40 sider som ble skrevet om meg fra oktober 1989 til og med mars 1990 satte i gang mange motstridende tanker og følelser. Jeg fikk vite at det var hele seks IM – ”inoffisielle medarbeidere” som det het - som overvåket meg i disse seks månedene, til og med i flere måneder etter at muren falt. Blant dem var det minst to som var medlemmer i vår lille ”opprørsgruppe”. En jente med dekknavn ”Susi” hadde skrevet om en privat samtale med meg etter et av våre møter.⁵ Jeg siterer fra hennes hemmelige notat: ”Die Reinert...(mitt etternavn var Reinert, og å bruke die foran var en måte å snakke nedlatende om folk på) ... er helt hysterisk opptatt av at vår gruppe kan være overvåket av Stasi-medarbeidere. Flere ganger under

møtet i hennes leilighet gikk hun bort til vinduet for å sjekke gaten, og ba oss om å passe spesielt på menn i sivil med den typiske Stasi-hårsveisen.”

Stasi-medarbeideren satt altså i samme rom med meg og snakket fortrolig før hun gikk hjem for å skrive rapporten sin. Jeg har ikke bestemt meg ennå om jeg skal søke om å få navnene på overvåkerne. Jeg har ikke peiling lenger hvem Susi kunne ha vært. Mine minner om denne tiden er annerledes enn det som står i rapporten. Minnene er om alle småseirene. Om å snakke om halvforbudte bøker i et seminarrom. Om å se i øyne på teatertilskuere når jeg høyt gjentok dikterens ord om herrenes ansvarsløshet og grusomme maktmisbruk. Å dele ut flygeblader til studenter på gaten og å be dem å være med i kampen om et demokratisk Østtyskland.

Kort etter murens fall og systemets sammenbrudd fikk jeg vite at den sympatiske professoren som ledet seminaret om den omstridte boken til Peter Weiss, og studenten som klarte å få JA til å sette opp et politisk teaterstykke hadde en ting til felles: De jobbet for Stasi. De befant seg i gråsonen, halvt menneske - halvt Stasi. Ingen av de tingene skjedde uten at Stasi var med, at de bestemte når, hva og hvordan, og hvor langt vi kunne gå. Det er vanskelig å forklare hvorfor disse opplevelsene fortsatt føles som en seier, og ikke som et nederlag.

Jeg hadde sluttet å dra til mandagsdemonstrasjonene i midten av oktober, etter at Erich Honecker hadde blitt fjernet som statsoverhode og Egon Krenz hadde overtatt. Krenz prøvde seg på en formildende dialog med folket. Men jeg var ikke enig med folket i gatene i Leipzig lenger. Nå vaiet det (vest-)tyske flagget over hodene til demonstrantene som ropte etter gjenforening. Mitt håp var et demokratisk Øst-Tyskland, hvor vi kunne tenke vanskelige tanker høyt og leve fritt, men

⁵ Kopi av et formular fra overvåkningsmappen min. Nederst på siden dekknavnet til den inoffisielle medarbeideren - en medstudent - som hadde fått i oppdrag å infiltrere og overvåke møtene våre.

ansvarsfullt. Men nå hadde marsjtakten endret seg fra ”Wir sind das Volk” til ”Wir sind ein Volk”. Det var vi sikkert, men det var ikke det jeg ville demonstrere og kjempe for.

Nyheten om murens fall den niende november hørte jeg på radioen i Halle morgen etter. Det føltes helt uvirkelig. Jeg dro til Berlin og tilsluttet meg den store skyen av folk som skulle inn til Vest-Berlin via en av grenseovergangene. I et tempo av to skritt i minuttet nærmet vi oss den lille døren som hadde blitt åpnet for å ta i mot østtyskerne i den hippe bydelen Kreuzberg. Stemningen var munter, folk lo og dro vitser, og ved døren sto det vestberlinere som klappet og hilste oss velkommen. Mine landsmenn forsvant inn i Kreuzberg hvor det første de møtte var tyrkiske småbutikker med frukt og grønnsaker få kunne navnet på. I stedet for å følge strømmen gikk jeg til siden og fant meg en benk som vendte østover, med blick over elven Spree. Foran elven sto muren på Vest-Berlins territorium. Jeg satt meg på benken og der ble jeg sittende en god stund. Jeg var oppvokst ved muren. I to år hadde bussen kjørt meg til skolen, noen få meter forbi denne lysegrå betongbygningen. På vaktårnene hadde soldatene stått og holdt vakt slik at ingen DDR-borgere kunne ta seg til andre siden av den såkalte ”antifaschistische Schutzwall”. På bussen hadde jeg kunnet skue små glipp av livet på andre siden av muren: Villaer ved vannkanten, båtliv, mennesker som koste seg ved stranden. På østsiden ble Villatomtene stoppet brått ved vannkanten av muren. Denne gangen var jeg overbevist om at den andre siden ville være utilgjengelig for meg helt til jeg ble pensjonist. Slik var lovene i DDR – ingen utreise før fylte 65 år.

Nå satt jeg på andre siden, bare 23 år gammel. Dette var kanskje et av de største øyeblikk i livet mitt. Å sitte og å se på muren fra den andre siden. Graffititegningene på muren var et fargerikt kaleidoskop av livsglade budskap, fargelagt uten beskjed om å tegne tanks og soldater. Noe helt vidunderlig og utenkelig hadde skjedd, noe som ville forandre livet mitt for alltid. Samtidig skjønte jeg at drømmen om et demokratisk Østtyskland ville nå for alltid forbli en drøm. Etter en halv times tid snudde jeg meg og begynte sakte å gå mot sentrum av Vest-Berlin. Mot Kurfürstendamm. Mot mennesker fra øst og vest med halvfulle sjampanjeflasker i hånden og trangen til å smile til og klemme alle som kom dem i mot, uansett hvilken side de kom fra.

Jeg følte en stor takknemlighet for at DDR forsvant før den rakk å ødelegge livet mitt. Men jeg savner følelsen av alle småseierne i gråsonene.